

ACHTER DE SCHERMEN

nieuwsbrief van het Willem Elsschot Genootschap v.z.w.

jaargang 1 — nummer 3
mei 2000

15.000 bezoekers !

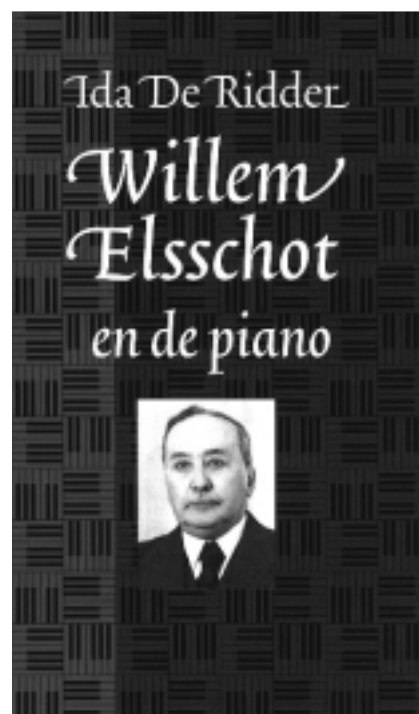
Zelfs de meest verstokte Elsschottiaan had nooit durven voorspellen dat de fototentoonstelling *Van De Ridder tot Elsschot* in het Museum voor Fotografie te Antwerpen 15.000 bezoekers zou trekken. Het worden er ongetwijfeld nog meer nu de tentoonstelling, wegens groot succes, wordt verlengd tot 21 mei. De aanwezigheid van 420 enthousiaste gasten op de openingsreceptie deed al het beste vermoeden. Een mooie start van het Elsschotjaar. Alle leden die hun lidmaatschap al hebben vernieuwd, ontvingen inmiddels de prachtige luxe-uitvoering van *Van De Ridder tot Elsschot*, samengesteld door Wieneke 't Hoen, met ingesloten een originele afdruk van een bekende Elsschot-foto door Rik Selleslaghs. Op 7 en 8 april vond in de prachtige Handelsbeurs op de Meir te Antwerpen een Antiquarenbeurs plaats met een tentoonstelling van de Elsschotverzameling van Walter Mees. Alle handelaars hadden hun beste beentje voorgezet om hun Elsschot-voorraad uit de kelders te halen en hier op de eerste rij te etaleren. Zondag tegen vijven was er geen Elsschot-boek meer te vinden. Een geslaagd initiatief. En we gaan door. Op vrijdag 26 mei 2000 om 17.00 uur wordt in het Koninklijk Atheneum te Antwerpen, waar Elsschot zelf school liep en naar eigen zeggen wegens baldadigheid werd weggestuurd, het nieuwe boekje van Ida De Ridder, *Willem Elsschot en de piano*, aan de pers voorgesteld. Daarbij zal de originele, wassen versie van Elsschots standbeeld van de hand van Wilfried Pas overgedragen worden aan het Atheneum en opgesteld worden in de ruime hal.

[vervolg op blz. 2]

Willem Elsschot en de piano

In *Willem Elsschot, mijn vader schreef Ida De Ridder* het verhaal over de Bechstein-piano van haar joods-Engelse vriend Rudi Lek: hoe die na Rudi's vlucht naar Engeland door de Duitsers werd geroofd en hoe Elsschot zich om de piano bleef bekommeren en er ten slotte in slaagde de eigenaar zijn bezit terug te geven. Onlangs zocht Rudi Lek opnieuw contact met Ida. Hij vertelde haar dat hij alle papieren in verband met de redding van zijn piano nog in zijn bezit had en dat hij haar het dossier wilde overhandigen. Maar er was nog iets: 'Jouw vader heeft mijn leven gered. Ik heb hem nooit bedankt. Dat is belastend voor mijn gemoedsrust.' *Willem Elsschot en de piano* beschrijft het ontroerende weerzien van twee oude geliefden en bevat de originele getuigenis van Rudi Lek met alle documenten uit de oorlogsjaren. Daaruit reconstrueert Ida De Ridder de wonderlijke rol van Elsschot in deze pianogeschiedenis en draagt daarmee opnieuw bouwstenen aan voor de biografie.

Op 26 mei zal dit nieuwe boek van Ida De Ridder verschijnen bij uitgeverij Nijgh & Van Ditmar. Tijdens het redactieproces is een klein deel van het verhaal ten behoeve van de eenheid niet in het boek opgenomen. Het betreft onder meer een stuk over Laurens Elzinga die met zijn vrouw en Elsschot de route uit *Het dwaallicht* nareed. We willen u dit stuk niet onthouden.

[vervolg van blz. 1]

Met een korte academische zitting, waaraan nu hard wordt gewerkt, en een receptie voor alle aanwezigen sluiten we deze plechtigheid sfeervol af. Alle W.E.G.-leden zijn bij deze alvast van harte uitgenodigd.

De gemeente Koksijde zal tijdens de eerste helft van juli de fototentoonstelling Van De Ridder tot Elsschot van het Museum voor Fotografie overnemen en exposeren.* Een mooie gelegenheid voor Elsschot-liefhebbers om tussen twee zonnebaden in even langs te lopen. Ook daar zal het mooie Elsschot-katern, dat door de *Gazet van Antwerpen* werd uitgegeven, voor alle bezoekers klaar liggen.

Op 22 maart tekende Koning Albert II het besluit om ter herdenking van de veertigste sterfdag van Willem Elsschot een postzegel uit te geven in de reeks Muziek en Literatuur. De bewuste zegel zal op 23 april 2001 verschijnen. Onze leden kunnen alvast rekenen op een exclusief pakketje. In onze volgende nieuwsbrief komen we hier uitvoeriger op terug.

Cyriel Van Tilborgh
Voorzitter

(*) De 'Keunekapel', Christiaenslaan 40 in de deelgemeente St.-Idesbald (Infobalie: tel. +32-058 53 29 99, fax +32-058 53 29 85).

Dwaallichten — Ida De Ridder

Toen *Willem Elsschot, mijn vader* verscheen zonden Anneke en Laurens Elzinga mij een mooie brief waarin *Het dwaallicht* een belangrijke rol speelt. Zij hadden vanaf 1955 tot 1960 een vrij drukke briefwisseling onderhouden met Elsschot. Als leerling aan de Kweekschool voor Onderwijzers in Amsterdam koos Laurens voor zijn scriptie hoofddake Nederlands als onderwerp Willem Elsschot. Hij voltooide ze in 1957, niet zonder eerst een bezoek te hebben gebracht aan de vereerde schrijver, drie jaar voor zijn overlijden. Van deze gedenkwaardige dag maakte Laurens als geheugensteuntje een verslag, dat hij mij toezond. Elzinga geeft hierin een realistisch beeld van de mens die mijn vader was. Met de bereidwillige toestemming van het echtpaar Elzinga laat ik de lezer kennismaken met deze brief.

Beste Ida,

Dank voor uw kaartje, brief en krantenknipsels. U vroeg me iets te schrijven over mijn bezoek aan uw vader in juli 1957. Ik had toen bijna mijn scriptie over zijn oeuvre afgerond. We hadden veel gecorrespondeerd en hij wilde me eens ontmoeten. Welnu.

Mijn vrouw (toen nog een meisje van 19 lentes) en ik werden door hem ontvangen in de salon aan de Lemméstraat 21 op maandagmiddag 15 juli om 16.00 uur. Hij verontschuldigde zich voor de huidschilfers op z'n gezicht. 'Dat heb ik overgehouden van een zonnesteek. Mijn hele huid moet eraf gebrand worden met ultraviolet licht. Ik moet hiervoor tien behandelingen ondergaan, waarvan ik er nu zeven heb gehad. (Inmiddels weten wij nu anders). Morgen moet ik voor half twaalf weer bij de dokter zijn, anders zouden we morgen de stad eens kunnen bekijken. Maar misschien is er zo dadelijk nog gelegenheid voor.'

Hij stelt voor straks het Plantinmuseum te bezoeken, en vertelt de hele geschiedenis van deze drukkerij. Of het Vleeshuis. Geen schilderijen, want dat verveelt gauw en die zijn er genoeg in het Rijksmuseum in Amsterdam. 'Ik ben een paar uur in Amsterdam geweest. Vreemd genoeg heb ik de meeste waardering voor mijn werk uit Nederland gekregen. Ook op mijn verjaardag. Was het maar 35 jaar. Nee 25.' Ik zeg dat we eigenlijk nieuwsgieriger zijn naar de buurt waarin *Het dwaallicht* zich afspeelt, omdat ik dat verhaal waarschijnlijk het meest bewonder om zijn sfeer en inhoud. 'Dan doen we

dat, maar eerst gaan we wat drinken.' Fluitend en zingend haalt hij een fles port en glazen, en imiteert een Hollandse kelner. 'In dezelfde tijd bedient een Italiaanse kelner tien mensen.' Hij zet de glazen voor ons neer en zegt: 'Dat is dan 30... 70.. 110 francs.'

'Dat verhaal van die Indiërs heb ik ruim dertig jaar geleden beleefd. Pas twintig jaar na de gebeurtenis heb ik het opgeschreven. Toen was het wat bezonken.' Ik

De aanwezigheid van 420 enthousiaste gasten op de openingsreceptie deed al het beste vermoeden.

15.07.57 — Antwerpen, de Vlaeykensgang

vraag of het in werkelijkheid drie zwartjes waren, omdat hij er volgens mij een driekoningenverhaal van heeft gemaakt. 'Ja, ze waren met z'n drieën.' Het spijt hem dat die vogelkooienwinkel er niet meer is, want het was de énige in de stad die alléén vogelkooien verkocht. Hij vertelt van de brieven die Jan Villerius hem heeft geschreven over *Het dwaallicht*. Ik overhandig hem een kopie van mijn scriptie, waarin hem direct enkele bijzonderheden opvallen. Bijvoorbeeld een reproductie van een zelfportret van Rembrandt. 'Dat hangt in Keulen; een van de mooiste portretten van Rembrandt.' Hij vindt hem een meester-portrettist, evenals Frans Hals, van wie hij kwijt moet dat het een naar Holland gevluchte Vlaming is. Hij reageert zeer vereerd, als ik vertel waarom ik overeenkomsten zie tussen het zelfportret en de levenswijsheid van de schrijver Willem Elsschot. We praten over *Kaas*. 'Het hoogtepunt van de mislukking kwam toen Hornstra kwam afrekenen. Daar voor het raam stond zijn auto en in déze stoel zat ik. Hij kon mij niet zien, maar ik hem wel. Mijn vrouw wilde opendoen, maar ik hield haar bij de deur tegen. Toen hij weg was, kwam de buurvrouw door de ramen kijken of we werkelijk niet thuis waren. Ze is nu dood: God hebbe haar ziel.' Terwijl hij verder bladerde: 'Vindt u *Lijmen* niet hard? En toch is het echt gebeurd. Ik houd ook veel van *Villa des Roses* en van *Een ontgoocheling*, Van Karelte die ook nog het ongeluk had een groot hoofd te hebben.' Hij vraagt of ik nog in militaire dienst moet. Als ik hier een positief antwoord op geef, merkt hij schamper op: 'Tweeduizend jaar na Christus... en nog steeds soldaatje spelen.' We hebben de fles leeggedronken en nog een paar foto's gemaakt. Daarna wordt een taxi besteld.

In de immens grote taxi met Willy aan het stuur, vertelt hij over zijn Rotterdamse tijd. Dat uw moeder daar eens drie ons vlees kocht. Daar ze het gewicht niet vertrouwde, woog ze het thuis na. Het was maar liefst 50 gram te weinig. Vervolgens ging ze terug naar de slager en vroeg hem het na te wegen, waar alle klanten en personeel bijstonden. Zonder over te wegen gaf de slager haar er een even groot stuk bij. 'Eenmaal heeft men haar kunnen beetnemen. Bij ons kwamen weleens verkopers uit Roeselare aan de deur. Ze verkochten handdoekstof. Mijn vrouw nam twintig el. Toen ze het later namat, waren er tien el te kort. Ze heeft maandenlang de hele stad afgelopen om de kerel te zoeken. Als ze hem gevonden had, zou ze hem vermoord hebben,' grinnikt hij. Het begin van *De leeuwentemmer* heeft hij eens opgedragen aan Dr. Andries Kaas. Een vriend van deze psychiater had me verteld dat hij Elsschot eens gevraagd zou hebben een boekje voor kinderen te schrijven. 'Ik kan me niet herinneren, dat iemand me dit ooit gevraagd heeft. Kaas heeft wel mijn werk goed begrepen. Hij heeft zelf ook een heel mooi boekje geschreven. We hebben elkaar toen eens ontmoet en kregen veel sympathie voor elkaar. En daarom heb ik dat toen gedaan.'

Voor een boekenwinkel laat hij Willy stoppen. We gaan naar binnen, hij koopt zijn *Verzameld werk* en schrijft erin: 'Aan Laurens Elzinga. Uit genegenheid, Willem Elsschot, 15 juli 1957'. De verkoopster zegt: 'Dat is 198 francs.' Hij vraagt: 'Kan het niet voor 197? En madame, wordt het nog goed verkocht? Ben ik nog steeds de slechtste afnemer?' Vervolgens rijden we naar de Melkmarkt. 'Daar op de hoek is de boekhandel waar ik m'n krantje kocht.' We rijden door naar St Paulus. Door een klein straatje komen we achter in de tuin. 'Hier zit je

15.07.57 — Antwerpen, Het politiebureau uit 'Het Dwaallicht'

15.07.57 — Antwerpen, aan het Vleeshuis

midden in de stad, maar je hoort niets van de drukte. Misschien af en toe het gefluit van een boot op de Schelde. Het is hier heerlijk om op een bank rustig een boek te lezen. Die grot daar is een reproductie van die van Lourdes. Kijk, er branden altijd kaarsen. Kom jongens, dan gaan we nu naar Het Vleeshuis.’ We passeren de Zakstraat, maar ondanks m’n speuren, ontdek ik de ‘Jolly Joker’ niet. Als we om Het Vleeshuis lopen, wenkt hij met z’n hoofd en zegt: ‘Kijk, die daar is de gedistingeerdste in de buurt.’ Hij brengt ons vervolgens naar de Vlaeykensgang en toont mijn vrouw dat het niet alleen in Holland proper is. Op het binnenplaatsje wijst hij een kastje aan waarin een beeldje staat. ‘Dit is niet het origineel, want dat is gestolen. Ik weet wie het heeft.’ Later rijden we door de Kloosterstraat. ‘Hé, nummer 15 is niet goed, want het winkeltje was rechts. Ik wist het nummer niet meer precies. Kijk, aan de overkant: er staat nu “Boerinneke” op het raam.’ We slaan linksaf en komen op de St Andriesplaats, waar we op de hoek het politiebureau zien. Hij wijst ons de bank waar de drie druipnatte zwartjes zaten te wachten. ‘En nu naar het Zand, Willy, want nu zal hij alles zien.’ We rijden door het Zand, maar van het Carltonhotel geen spoor. ‘Ja, ze veranderen nogal eens van naam. Kijk daar: “Heimweh”, ook mooi.’ Tot slot gaan we naar de Lange Ridderstraat. ‘Kijk, hier zijn we uiteindelijk niet naartoe gegaan.’ Het blijft dus een dwaallicht...

Meer heeft hij niet verteld. Hij heeft ons voor zijn geboortehuis aan De Keyserlei afgezet. Voor ons blijft het een onvergetelijke belevenis.

Ik hoop dat ik u met deze brief een genoeg heb gedaan. Met hartelijke groet,

getekend: Laurens Elzinga.

De Paranoia-man en de man van Kaas

Bob Polak

Tot de grootste Nederlandstalige schrijvers van de twintigste eeuw horen Willem Frederik Hermans (1921-1995) en Willem Elsschot (1882-1960). Toen Hermans eindelijk als schrijver doorbrak – in 1958 met *De donkere kamer van Damokles* – was Elsschot tegen het eind van zijn leven. Ze hebben elkaar voor zover ik weet nooit ontmoet. Of Elsschot weleens iets van Hermans heeft gelezen, weet ik ook niet. Misschien las hij wel nooit iets van Hermans, die al sinds 1945 het ene boek na het andere publiceerde, want Elsschots boekenplankje was zoals bekend maar klein. Van *Paranoia* of van *Ik heb altijd gelijk* had hij misschien wel nooit gehoord.

Hermans was wérkelijk een man van de letteren: hij schreef niet alleen – net als Elsschot – verhalen, romans en gedichten, hij schreef ook onder andere essays, aforismen, kritieken, toneelstukken en polemieken. Een van Hermans’ literaire hoogtepunten was zijn jarenlange en uiteindelijk triomfantelijke literaire drijfjacht tegen Friedrich Weinreb, een echte foutterik uit de Tweede Wereldoorlog, maar toen Elsschot zich een keer achter de foute Borms leek op te stellen en er een storm van verontwaardiging opstak was het snel gedaan met de bemoeienis van onze Vlaamse scribent.

Uitspraken van Elsschot over Hermans ken ik niet, maar omgekeerd liet Hermans zich enkele malen uit over Elsschot. Hermans kende het werk van Elsschot en was er redelijk positief over en dat is opmerkelijk voor zo’n uiterst kritische schrijver. In *Vrij Nederland* van 22 februari 1947¹ noemt hij Elsschot zelfs nog ‘een waarlijk groot schrijver’. Het is, aldus de jonge Hermans in 1947, ‘volstrekt niet te verwonderen’ dat Elsschot populair is geworden, ‘eerder was het te verwonderen dat hij het lange tijd niet is geweest’.

Gaandeweg wordt Hermans genuanceerder. Op 3 mei 1957 noemt hij Elsschot in VN bijvoorbeeld ‘een duidelijk voorbeeld hoe een groot talent inkrimpt in een kleine omgeving’. *Villa des Roses* was Elsschots beste boek (‘onbarmhartig, eerlijk’), maar – hoewel hij ‘een groot stillist bleef’ – gaf hij in zijn latere boeken volgens Hermans ‘een frappante demonstratie van wat men noemt water in de wijn doen’. Ook in de *Haagse Post* van 31 maart 1962 (opgenomen in de interviewbundel *Scheppend nihilisme*, 1979) bijvoorbeeld: ‘Je ziet dat die auteurs het ‘t langst uithouden die de meest

natuurlijke taal gebruiken. De man die daar in Nederland ooit het geweldigst in is geslaagd is voor mij Multatuli geweest. Dan heb je verder dus Elsschot en Nescio, maar die hebben het enorme nadeel dat hun onderwerp verschrikkelijk klein is. Vooral bij Nescio zie je dat.'

Op 3 januari 1962 zei Hermans al min of meer hetzelfde tegen Hans van Straten (interview gebundeld in *Ze zullen eikels zaaien op mijn graf*, 1995): 'Ik wil graag een taal schrijven die wel schrijftaal is, maar op de mensen absoluut een indruk maakt een spreektaal te zijn. Bij bepaalde auteurs in Nederland komt dat voor, bij voorbeeld bij Nescio, bij Elsschot. Maar die auteurs, alles wat ze hebben is ook die taal, verder hebben hun boeken niets.' Het was vooral de stijl van Elsschot die Hermans aansprak, zelf wilde hij als schrijver heel wat meer. 'Ik probeer dus romans te schrijven, waarbij ik de hele zaak als een mythologie opvat, en in alle mythologie is wat er gebeurt, primordiaal. Die probeer ik dus te schrijven in een taal zoals je denkt, zoals je praat.'

Uit *Spectator* van 17 april 1982 blijkt dat Hermans ook goed op de hoogte was van de achtergronden van Elsschot. Hij ging daar in op de neiging van veel Vlaamse auteurs om Algemeen Beschaafd Nederlands te schrijven waardoor de Vlaamse literatuur in Nederland volgens hem eindelijk een ander publiek had gekregen dan het publiek dat vroeger alleen maar het werk van Felix Timmermans las. Hermans: 'Willem Elsschot verwierf in Nederland op die manier een intellectueel publiek. Hij werd in Holland au sérieux genomen. Dat is een gevolg van het feit dat zijn boeken van Vlaamse uitdrukkingen werden ontdaan. Elsschot heeft bovendien een tijdlang in Rotterdam verbleven en had een Nederlandse vriendin die aan zijn manuscripten sleutelde. Ook Greshoff heeft zijn teksten bewerkt. Er is een duidelijk verschil in stijl tussen de brieven van Elsschot en zijn officiële romans. Zijn brieven zijn veel Vlaamser.'

Soms nam Hermans Willem Elsschot zelfs in bescherming. Zo viel hij in *Malle Hugo* (1994) Vic van de 'Reyt' van harte bij nadat die in *Aarts' Letterkundige Almanak* 1982 forse kritiek had geuit op mevrouw A. Kets-Vree, de tekstbezorger van *Zwijgen kan niet verbeterd worden* (1979). In *Klaas kwam niet* (1983) attaqueerde Hermans Karel van het Reve omdat deze Elsschot voornamelijk zou waarderen 'op grond van idioom, geslaagde zinsneden of origineel woordgebruik en dit dan zonder ook maar enige aandacht aan 's schrijvers

visie, probleemstelling en personages te besteden'. Waarbij Hermans er dus van uitging dat Elsschot een visie had. Volgens Hermans veroordeelde de aanpak van Van het Reve 'slachtoffers' zoals Elsschot 'onherroepelijk tot de provincie en tot onvertaalbaarheid'.

W. F. Hermans ▲

In zijn literaire strijd tegen Menno ter Braak zag Hermans in Elsschot zelfs een medestander. Uit *Mandarijnen op zwavelzuur* (1963): 'Elsschot [...] vond de zelfmoord "geen bewijs van moed".' Zoiets hoorde Hermans graag. In 'Het grote medelijden' (1962, gebundeld in *Een wonderkind of een total loss*) nam hij Ter Braaks zelfmoord in mei 1940 zoals bekend fors op de hak.

Er zijn ook heel wat kritischer uitspraken van Hermans bekend, – over de periodieke geëmotioneerdheid van Elsschot als hij uit eigen werk voorlas bijvoorbeeld: 'Het slot [van *De God Denkbaar Denkbaar de God*] vind ik heel aangrijpend. Nee, ik krijg er geen tranen van in mijn ogen, zoals Elsschot.' (*Propria Cures*, 28 februari 1959) Zeker *en plein public* liet Hermans zich niet zo gaan als Elsschot soms deed. Tegen Ischa Meijer vertelde Hermans alleen bij de televisie of de film wel eens te huilen. Bij de meest treurige, dramatische passages in zijn eigen boeken had Hermans, zo zei hij, alleen maar 'een gevoel van triomf dat [hij] 't h[ad] kunnen schrijven'. Dat is wel wat anders dan de hevig snikkende Elsschot.

In *Het Parool* van 12 juni 1981 zette Hermans Elsschot echt op zijn plaats naar aanleiding van een uitspraak van Karel van het Reve die Dostojewski als schrijver minder had gevonden dan Elsschot. Hermans: 'Elsschot en Dostojewski, dat is totaal onvergelijkbaar, dat is het vergelijken van iemand die heel aardig ocarina speelt met een symfonieorkest. En dan kun je zeggen: ik hoor liever iemand 's avonds op een ocarina spelen dan dat ik naar een symfonieorkest luister, maar dan moet ik zeggen: meneer, dan moet u vooral niet naar het Concertgebouw gaan, daar is geen discussie over mogelijk. Maar het ergste is nog dit: Karel van het Reve is hoogleraar in de Slavische letterkunde, hij geeft ook toe, dat hij vele uren college gegeven heeft over Dostojewski. Dan denk ik: wat ben jij een beklagenswaardige man, dat je zoveel uren college moet geven over een auteur die je eigenlijk minder vindt dan de auteur van *Kaas*.'

Letterlijk aan het eind van zijn leven was Hermans het meest negatief over Elsschot. Het volgende is ontleend aan een postuum in *Knack* van 10 mei 1995 verschenen interview.

Knack: 'De Vlaamse schrijvers, zeggen die u iets?'
Hermans: 'Ach, ik ben een banketbakker die alleen zijn eigen taartjes opeet. Niet dat ik neerzie op de concurrentie, maar ik vind het al moeilijk genoeg om er op toe te zien dat mijn eigen taartjes lekker worden.'

Knack: 'Een heel diplomati[ek] antwoord. Niet echt Hermans.'

Hermans: 'Nee nee, ik meen het. Het zijn trouwens vooral de wat ouderen die mij aanspreken. Een Van Ostaïjen of een Gilliams, dat zijn heel grote dichters. Een Walschap vind ik ook wel goed, maar een Elsschot staat bij mij dan weer niet zo hoog aangeschreven. En al die moderne schrijvers, ik ben er niet zo dol op.'

Hermans had ongetwijfeld waardering voor Willem Elsschot, kun je uit deze uitspraken concluderen, maar een écht heel grote schrijver was hij volgens Hermans toch ook weer niet.

¹ Een aantal artikelen van W.F. Hermans over Willem Elsschot werd opgenomen in de roofdruk: W.F. Hermans, *De Elsschot-artikels*. Antwerpen (Het Kanon), 1983, 2e reeks, nr. 6. (red.)

Catalogus met Elsschot-opdrachten

Bij Antiquariaat Schuhmacher in Amsterdam verschijnt Catalogus 236: De Tooverfluit. 608 boeken in eerste druk met opdrachten van Nederlandse en Vlaamse schrijvers. Het bijzondere van deze opdrachten is dat het geen opdrachten zijn 'aan de bakker op de hoek' of dat ze zijn uitgedeeld ter gelegenheid van signeersessies; bijna altijd gaat het om opdrachten aan vrienden, voornamelijk mede-auteurs. Elf Elsschot-titels worden aangeboden, met opdrachten aan onder meer Jan Greshoff, Jan van Nijlen, Peter van Steen en Johanna van Lier. De catalogus verschijnt in beperkte oplage op mooi papier en bevat naast Elsschot alle grote namen uit de Nederlandse en Vlaamse literatuur: Achterberg, Gilliams, Gijsen, Hermans, Van Nijlen, Reve, Slauerhoff, Van de Woestijne en vele anderen. Toezending geschiedt na overmaking van f 15,- op postgiro 388801 of bankrekening ABN Amro 545310342 t.n.v. Antiquariaat Schuhmacher, Gelderschekade 107, 1011 EM Amsterdam.

Johan Anthierens 1937-2000

door Vic van de Reijt

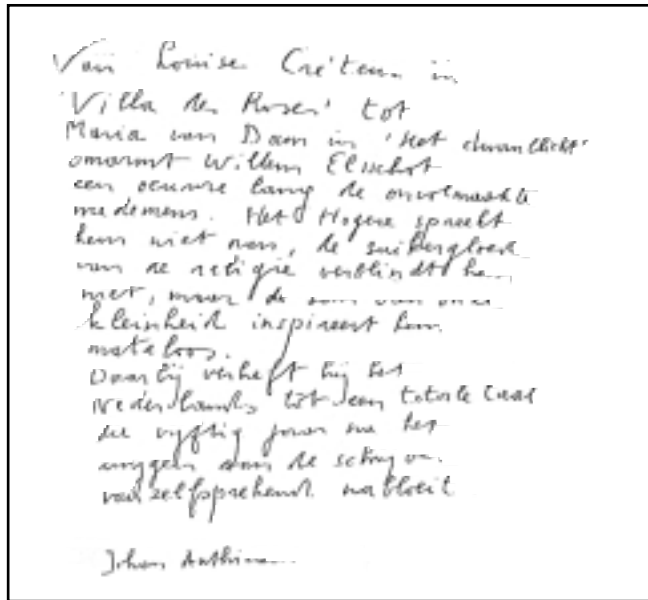
Als zovele scherpe critici beschikte Johan Anthierens over de gave van de bewondering. Nog maar net journalist begaf hij zich in het voorjaar van 1959 naar de Lemméstraat 21 om zijn idool Willem Elsschot te interviewen. Opgetogen over dit bezoek was Elsschot allerminst, zo blijkt wel uit het verslag in *De Periscoop*; Elsschot was bedlegerig en hield niet van onbekend bezoek. 'Meneer, ik apprecieer het helemaal niet dat u zo hebt aangedrongen,' kreeg de jonge Anthierens meteen bij binnenkomst te horen. Desondanks brak het ijs snel, Elsschot moet onder de indruk zijn geraakt van zijn charmante bewonderaar en geeft fraaie antwoorden op vragen naar zijn moment van inspiratie ('Als je door de muze gebeten wordt, vloeit het zo wel uit de pen') en zijn politieke gedichten ('Dat zijn meer pamfletten dan zuivere poëzie'). Hevig wond Elsschot zich op over de toestand van het Vlaams in de Brusselse agglomeratie ('Een vreemde taal, net goed genoeg om onderschriften van te maken'). De tranen liepen Elsschot toen over de wangen, onthulde Anthierens bij de verschijning van zijn Elsschotboek *Het Ridderspoor*.

De verschijning van dat boek in 1992 vervulde hem met trots. Hij had revanche op zichzelf genomen, nadat een eerdere poging om een Brelboek te schrijven mislukt was. In Elsschot herkende Anthierens zijn eigen nonconformisme en bewonderde hij het absolute individu. *Het Ridderspoor* is het resultaat van 23 miniatuuronderzoeken naar leven en werk van Willem Elsschot. Het is onmisbaar voor de biograaf, die jaloers kennis neemt van Anthierens schitterende reconstructie van de laatste levensdagen van Jozefina Scheurwegen en Alfons De Ridder. 'Merkwaardig,' zo stelde *Humo* vast, 'dat de exuberante, barokke Anthierens voor de sobere Elsschot valt.' 'Ik wou dat ik mij van dat tekstvet kon ontdoen,' antwoordde Anthierens vol zelfspot, 'als lezer en mens heb ik de grootste bewondering voor de kale schrijver'.

Johan Anthierens is zijn hele leven zichzelf trouw gebleven: 'Niemand's meester, niemand's knecht' zoals zijn rouwkaartje vermeldt. Hij was streng voor leeghoofderij, maar daarbij een groot ironicus. Als hij ergens binnenkwam met die twinkkelende oogopslag deed hij iedereen smelten, zelfs een zieke Elsschot.

Kort voor de desastreuze aanslag op zijn gezondheid publiceerde hij alsnog zijn Brelboek. Maar zijn laatste geschreven woorden waren voor het Willem Elsschot Genootschap. Vanaf zijn ziekbed verstuurdde hij in bevend handschrift de liefdesverklaring die wij hier nog eens met gepaste trots afdrukken:

ELSSCHOTTIANA

Gedeelte uit een brief
in ons archief aanwezig

(Overgezet naar de huidige spelling).
'Mijn goede vriend Laarmans vroeg me kort geleden langs de neus weg of ik voor zijn pas begonnen kaasonderneming een stijlvol naambord kon kappen voor naast de voordeur. De steen is op uitdrukkelijke wens van inheemse soort. Ik heb een

plaatje Naamse steen gebruikt. Sedert onlangs is het bevestigd. Hij was zeer content. Ge moet maar eens langs gaan bij de Verdussenstraat 170.'

Naar een onbewoond eiland

Ik lees elke week een boek. Ik kan gelukkig ongelukkig snel lezen en dat komt goed uit, want ik heb erg weinig tijd. Ik herlees dus ook regelmatig Elsschot, Vestdijk, Céline. Het boek staat ook voor de weinige tijd die je over hebt naast het werk. Daarom moet je ervoor zorgen dat je die tijd aan kwaliteit besteedt. Willem Elsschot beschouw ik als de beste Nederlandse schrijver die wij ooit hebben gehad. Hij is werkelijk de grootste stilist van onze literatuur. Dus mocht mij ooit worden gevraagd wat ik zou meenemen naar een onbewoond eiland, dan zijn dat het verzameld werk van Willem Elsschot en de Bach cantates. Wat mij in zijn boeken vooral aanspreekt, is die enorme ironie over de zinloosheid van het menselijk gewroet. En toch druipet het positieve van elke bladzijde af, want ook al worden de personages langzaam 'ontkleed' en vallen ze een voor een door de mand, er blijft een onmiskenbaar warm gevoel over voor de mens. Elsschot was dan ook geen cynische man. Bij mijzelf bespeur ik soms wel eens een neiging tot cynisme, maar dat hoort een beetje bij het vak.

Paul Witteman in een interview met Heleen Spanjaard in: *Margriet* (29 oktober 1999).

'Dit neem ik mee naar een onbewoond eiland'

meer literatuur. Dus mocht mij ooit worden gevraagd wat ik mee zou nemen naar een onbewoond eiland, dan zijn dat het verzameld werk van Willem Elsschot en de Bach cantates. Wat mij in zijn boeken vooral aanspreekt, is die enorme ironie over de zinloosheid van het menselijk gewroet. En toch druipet het positieve van elke bladzijde af, want ook al worden de personages langzaam 'ontkleed' en vallen ze een voor een door de mand, er blijft een onmiskenbaar warm gevoel over voor de mens. Elsschot was dan ook geen cynische man. Bij mijzelf bespeur ik soms wel eens een neiging tot cynisme, maar dat hoort ook een beetje bij het vak. Me hebben met Katoen gekend en dan is het weer raak in Oost-Vlaam. Dus gaat er weer een vondsings heen, maar regelt het tijd gebaar in Storm Leontie betaalde. Toch wil ik geen cynicus zijn, ik wil het ook zeker niet weeten. Ik probeer het te vermijden door boeken te lezen van schrijvers die iets van de situatie van de mens verstaanvoeligen. En ik ontving mij met mensen die ook niet cynisch zijn. Mijn vrienden zijn voortaan mijn vrienden met wie ik al mijn beste levens uren: ik ben absolute trouw in vriendschappen. Kan ook kaloud zijn, hoor, omdat ik niet onafhankelijk investeer in andere contacten."

Het jonge kind, een coloma die had liden voor Het TV Magasin lang verhooren. Met een afgave van Bino

Gevelsteen

'Deze gevelsteen is jaren terug door een antiekhandelaar ontdekt in het schafkot van een slopersbedrijf dat deze Villa destijds heeft afgebroken. Na lang soebatten heeft hij dit uiteindelijk kunnen aanschaffen.'

Enige tijd geleden is deze steen door een onbekende van deze antiquair gekocht. Behorende tot het Vaderlandse literaire patrimonium is dit onlangs met een korte toelichting anoniem aan het Willem Elsschot Genootschap geschonken.

Het was Gijsen die loog

Een nog essentiëler verschil is dat Elsschot nu eenmaal beter schreef dan Gijsen. Dat mag in zijn letterlijke, technische betekenis worden begrepen: zowel qua taalbeheersing als qua literaire techniek torent het werk van Elsschot boven dat van Gijsen uit. [...] Gijsen was in tegenstelling tot Elsschot, ook niet erg taalvast — zijn werk wemelt van de bijna-juiste woorden, gallicismen en germanismen. Hij wou dat om de dooie dood niet erkennen. Waarom? Omdat de doctor verwachtte dat zijn publieke 'ik' Gijsen beter presteerde? Nadat Jeroen Brouwers had onthuld dat Greshoff — die ook Elsschots literaire mentor was — Gijsens eerste manuscripten taalkundig placht op te poetsen, sprak Gijsen dat tegen. 'Greshoff heeft daar geen hand naar uitgestoken', beweerde hij in 1980. Brouwers bekocht zijn bewering met scheldwoorden als schoft, leugenaar, crapuul, smeerlap en dronkaard. Het zat Gijsen hóóg. Maar het was Gijsen die loog.

Marc Reynebeau, 'Proza als schutskleur'. In: *Knack Boeken* (27 oktober 1999), p. 35-36.

COLOFON

Deze Nieuwsbrief 'Achter de Schermen' uitgegeven door het Willem Elsschot Genootschap v.z.w. verscheen in mei 2000 in een oplage van 600 exemplaren. 400 exemplaren, bestemd voor de leden van het W.E.G., werden gedrukt op Job Parilux. 200 exemplaren, bestemd voor de pers en diverse geïnteresseerden, werden gedrukt op Mediaprint.

Lezersservice

<http://www.weg.be>
info@weg.be

Bank

België: KBC Bank - Antwerpen
409-8578841-11
Nederland: ABN AMRO BANK - Putte
53 28 777 13

Secretariaat

Lijsterbeslaan, 6 • B-2920 Kalmthout • België
tel: 03/666.78.70 • fax: 03/666.25.42

Redactie

Wieneke 't Hoen (elsschot@hotmail.com)
Cyriel Van Tilborgh (cyriel.vantilborgh@kbc.be)

Bestuur

Voorzitter: Cyriel Van Tilborgh
Vice-voorzitter: Vic van de Reijt
Bestuursleden:
Jan Maniewski
Wieneke 't Hoen
Walter Mees

Vormgeving

Alveko bvba (info@alveko.be)

Sponsors W.E.G.

Alveko bvba
V/H Boorman en Laarmans
VRT-Canvas
Censydiam nv
Cera Holding cv
ECI voor Boeken en Platen
Ernst & Young nv
Gazet van Antwerpen
KBC Bank & Verzekering nv
Knack-Weekend
De Morgen
De Standaard
Em. Querido's Uitgeverij bv
VBF Groep
Vrij Nederland
VRT-Radio Woordarchief
VVL/BBDO nv